

مرزهای میان برخی از مفاهیم کلیدی مانند شریعت، فقه و قوانین اسلامی چندان واضح بیان نشده است و اغلب باعث خلط مبحث میشود. این عدم شفافیت به نوعی در تثبیت نابرابری های جنستی موجود در قوانین فعلی خانواده دخیل بوده و به ضرر زنان عمل میکند. بدین ترتیب که، هر گونه تلاش برای اصلاح قوانین حکومتی در راستای اعاده حقوق برابر و عادلانه برای زنان با مخالفت افرادی که آن را خلاف شریعت می دانند روبرو میشود. تشخیص و تمایز میان این مفاهیم کلیدی برای درک صحیح از تفاوت آنچه امر الهی و لایتغیر است از آنچه قانون بشری و تغییر پذیر است، ضروری می باشد.

شریعت

فقه

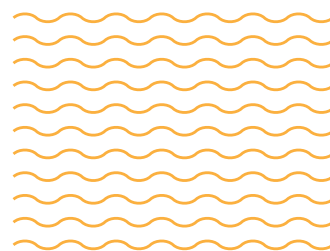
و قوانین حکومتی

تبیین اصطلاحات

شریعت در لغت به معنی جاده یا مسیر منتهی به منبع آب است. در باور مسلمانان شریعت تمامیت امر دینی است که به خواست الهی بر محمد (ص) نازل شده است و به تدریج بر بشر آشکار میشود. در واقع شریعت منبع معرفتی است که ما مسلمانان به مقتضای درک و وسع و اقتضای زمانه خود از آن برداشت میکنیم. شریعت متضمن ارزشهای معنوی و اخلاقی ای است که در روح و مقصد متون مقدس اسلامی نهفته است و زندگی دنیائی مسلمانان و آمادگی آنان برای حیات اخروی را تضمین میکند. مسلماً نمی توان آنرا به مجموعه ای از احکام قانونی یا یک کتاب مقررات با تغییر شرایط اجتماعی تغییر میکنند - فروکاست.

شریعت اراده پروردگار برای بشریت است که بر محمد (ص) آشکار شده است، مجموعه اصول و ارزشهای دینی که می تواند برای مسلمانان هادی و حیات بخش باشد. باید توجه داشت که شریعت با تفسیر یا غور و تفکر در متن مقدس متفاوت است. همچنین، شریعت با فقه به معنای استخراج احکام قانونی از متون دینی یکسان نیست؛ به عبارت دیگر، قوانین و مقرراتی که بدست بشر وضع می شوند دقیقاً خود شریعت نیستند.

شریعت چیست؟

بدین ترتیب، فقه پروسه ای بشری به منظور دست یافتن به درکی از شریعت است که مانند هر سیستم حقوقی دیگر ساخته دست بشر و وابسته به زمان و مکان است.

فقه چیست؟

فقه در لغت به معنی درک یا دانش است. فقه یا حقوق اسلامی، استنباط افراد از شریعت است که در پروسه آن احکام قانونی از منابع مقدس اسلامی، (قران و سنت پیامبر - قولی و فعلی) استخراج میشود. فقه نه تنها به این احکام قانونی بلکه به مجموعه وسیع علوم و متون فقهی موجود نیز اطلاق میشود.

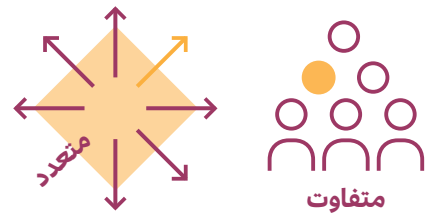
مکانی

زمانی

بشری

قانون اسلامی چیست؟

اصطلاحات "قانون اسلامی" و "شریعت" اغلب با بیدقتی به جای همدیگر بکار برده می شوند. در واقع نمی توان این دو را معادل پنداشت. قانون اسلامی با پیکره ای از برداشتهای متنوع و ناهمگون از متون مقدس اسلامی سروکار دارد. از قبیل اصول و آموزه های حقوقی که توسط فقهای اولیه پیکربندی شده بودند بعلاوه احکام شرعی که در محاکم پیشامدرن اجرا میشده است، احکامی که لزوماً با فقه کلاسیک چندان همخوانی نداشته و حتی به نوعی عدول از آن محسوب میشوند. امروزه، بعضی از این قوانین به گونه ای کاملاً گزینشی در قوانین خانواده مسلمان، منبعث از فقه، لحاظ شده اند. به عبارت دیگر، مجموعه ای از قوانین و مقررات اسلامی که برای همه مسلمانان در سراسر جهان به صورت یکسان و تغییر ناپذیر اعمال شود، وجود نداشته و ندارد. در عوض، تجمیع تمام این تلاشهای انسانی به یک سنت حقوقی غنی برای مسلمانان منجر شده است.

یک "قانون اسلامی" عمومی و عالمگیر وجود ندارد. بلکه تئوریهها، تفاسیر، رسومات، قوانین و مقررات بسیاری وجود دارد که همگی اجزاء متنوع و متباین سنت حقوقی مسلمانان محسوب میشوند.

قوانین خانواده اسلامی در عصر حاضر چیست؟

در خلال قرن بیستم، کشورهای با اکثریت جمعیت مسلمان یکی از سه مسیر زیر را در ایجاد نظام حقوقی-سیاسی خود دنبال کردند.

به همان نسبت که تنوع در برداشت از شریعت وجود دارد، این گوناگونی به گونه ای قابل توجه در قوانین خانواده جوامع مسلمان، مدون شده یا نشده، هم دیده میشود.

<p>۳</p> <p>به کنار نهادن فقه و اقتباس از یک سیستم قانونی غربی</p> <p>مثال: ترکیه</p> 	<p>۲</p> <p>ادامه استفاده از نسخه خاصی از فقه کلاسیک بدون تدوین قوانین</p> <p>مثال: عربستان سعودی.</p> 	<p>۱</p> <p>تجدید و تدوین گزینشی از فقه، از جمله قوانین خانواده، و بعداً ترمیم و تعدیل این ضوابط حقوقی باز هم به شیوه گزینشی.</p> <p>مثال: اکثر کشورهای مسلمان.</p>
--	---	--

یک "قانون اسلامی خانواده" که برای همه مسلمانان و در همه جا کارکرد داشته باشد وجود ندارد. در عوض، آنچه موجود است "قانون های" خانواده مسلمان، متفاوت در کشورها و اجتماعات می باشد که در کنار مبانی دینی از مولفه های فرهنگی، آداب و رسوم و هنجارهای بومی نیز تاثیر پذیرفته است.

بنابراین، قوانین خانواده مسلمان در عصر حاضر در شکل و محتوا متفاوتند. بعضی از آنها مدون هستند و برخی نیستند. مبانی ساختاری و شالوده های مذهبی و حتی غیر مذهبی دارند. این تنوع بازتابی است از تفاوت های جغرافیائی، فرهنگی، و اجتماعی اجتماعات مسلمان در سراسر عالم.

فقه به عنوان یک سنت تفسیری که محصول فهم و استنباط فقهای اولیه بوده است، جدا از دولت، بسط یافته و عمل می کرده است، در حالی که منعطف و پویا بوده و تنوع نظرات فقهی را بر می تابد. اما اخذ گزینشی بعضی از این احکام سنتی که در روند قانونگذاری وارد نظامهای حقوقی کشورهای مدرن شده است نه تنها در تقابل با طبیعت تنوع پذیر فقه است بلکه آن دیدگاههای فقهی خاصی را که در کتابهای قانونی گنجانده به عنوان تنها دیدگاه معتبر تثبیت کرده است.

یک مثال: شریعت، فقه، و قوانین حکومتی در مورد چند همسری چه می گویند؟

شریعت

سوره نساء آیه ۳:

و اگر در اجرای عدالت میان دختران یتیم بیمناکید هر چه از زنان [دیگر] که شما را پسند افتاد دو سه چهار به زنی گیرید

سوره نساء آیه ۳:

پس اگر بیم دارید که به عدالت رفتار نکنید به يك اکتفا کنید

سوره نساء آیه ۱۲۹:

شما هرگز قادر به عدالت بین زنان نیستید هر چند که حریص بر این مطلب باشید.

فقه سنتی

چند همسری مجاز است، برای

اکثر فقهای کلاسیک این حق مرد بوده و به واسطه شرایط زمانی، مکانی و یا شخصی محدود نمی شود. بعضی از فقها قائل به شروط ضمن عقد بوده تا شوهر را از اجرای این حق بازدارد.

قوانین حکومتی

چند همسری مجاز است.

مثال: اکثر کشورهای مسلمان در خاورمیانه، آسیا و آفریقا، آسیا، و آفریقا.

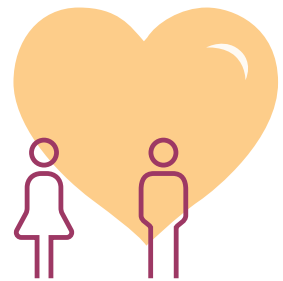
چند همسری محدودیت هائی

دارد، محدودیت هائی از قبیل رفتار منصفانه با همسران در تخصیص زمان، نفقه، حقوق جنسی و غیره. مثال: الجزایر، بحرین، مالزی، مراکش

چند همسری ممنوع است.

مثال: تونس، ترکیه، جمهوری قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان

قران بعنوان منبع اصلی شریعت به وضوح میگوید که یک مرد نمی تواند بین همسرانش بعدالت رفتار کند حتی اگر به این امر حریص باشد (نساء ۱۲۹). قبل از اسلام، چند همسری، بدون محدودیت در تعداد زن، در سراسر جهان باستان رواج داشته است. قران چند همسری را به چهار همسر محدود کرد. هدف از اینکار تعیین جهت برای اصلاح این رسم قبل از اسلام بسوی تحقق عدالت مورد نظر صورت گرفته است. اگر این جهت و مقصود پیروی شده بود، چند همسری تا کنون ملغی گشته بود.

راه پیش رو

"مبنا و اساس شریعت بر حکمت و مصالح بندگان خدا در دنیا و آخرت است. تمامیت آن عدل و رحمت و حکمت و مصلحت است. هر مسئله ای که از عدالت به سوی ظلم و یا از رحمت بسوی ضد آن و یا از مصلحت بسوی مفسده و یا از حکمت به سوی پوچی قصد کند مسلماً از شریعت نیست"

— ابن قیم جوزی (۱۲۹۲-۱۳۵۰)

"شریعت طریقه حق و عدالت و نشأت گرفته از حق و عدالت مطلق است آنگونه که خداوند آنرا اراده فرموده است. درست به همین دلیل برای انسان زمینی در تمامیت آن آشکار و شناخته شده نیست. بنابراین، شایسته است که سعی و همت فرد، البته در حد وسع وجودی اش، مصروف بر شناخت شریعت گردد. در مقابل، فقه قانون بشری و حاصل جد و جهد انسان برای دستیابی به آن قانون لایتغیر، یعنی شریعت، است. بدین ترتیب، فقه به خودی خود ایده آل الهی نبوده بلکه مصنوع دست بشر است. فقه، بر خلاف شریعت، ابدی، ماندگار و تغییر ناپذیر نیست بلکه همیشه در معرض خطا، قابل تغییر و مشروط به شرایط است"

— خالد أبو الفضل (۱۹۶۳ -)

خلط بین شریعت، فقه و قانون اسلامی پدیده ای معاصر است که برای خاموش کردن صداهای خواهان اصلاح و تغییر استفاده میشود. حرکت بسوی برابری جنسیتی با الهام از ایده های قرآنی مستلزم این است که بین این مفاهیم تمایز قائل شویم. از جمله این مطلب که شریعت الهی و ابدی است در حالی که فقه و قانون اسلامی ساخته دست بشر و دستخوش تغییراند.

برابری و عدالت

در ذات شریعت است وما مسلمانان باید برای شناخت این ارزشها در تلاش باشیم.

چگونه میتوانیم به کمک هم جوامع برابر بسازیم؟

منتشر شده در سال ۲۰۱۷ بوسیله مساوا

این دانشنامه اختصاری بخشی از مجموعه ای است که با هدف شفاف سازی مفاهیم کلیدی مرتبط با حقوق زنان در سنت حقوقی مسلمانان تهیه شده است. این دانشنامه های اختصاری در وب سایت موسسه مساوا موجود هستند:
www.musawah.org

چاپ، تکثیر، اقتباس این دانشنامه و ذخیره آن در یک سیستم بازیابی و یا تبدیل آن به هر فرمی بنا بر نیازهای محلی مشروط بر آنکه کسب هیچ گونه سود مادی موردنظر نباشد، ممکن است. دیگر آنکه تمام کپی ها، تکثیرها، اقتباسات و ترجمه ها باید مساوا (Musawah) را به عنوان منبع ذکر کنند و لازم است یک نسخه کپی از اقتباسات و ترجمه ها به سازمان مساوا (Musawah) در آدرس ذکرشده در وب سایت ارسال شوند.

musawah